

סיכום

חטאת העוף קודמת אפילו לעולת בהמה. יש מהאחרונים שנקטו שחידוש זה נאמר רק בעולת יולדת, אבל לא בחטאת העוף שבאה באופן אקראי עם עולת בהמה (חזו"א ועוד), ומדברי הראשונים נראה שלא חילקו בזה (מאירי תוס' ורמב"ם).

כשיש מעשר עם חטאת העוף ועולת הבהמה, הכרעת הרמב"ם שחטאת העוף קודמת ולאחריה העולה והמעשר.

על פי הדעה לעיל שחטאת העוף הקודמת לעולת בהמה היא דווקא בקרבן יולדת, מובנות יותר שתי השיטות כאן: הן הדעה שקדימת החטאת מפחיתה מחשיבות העולה, שהיא כעין מחוסר זמן ואינה ראויה להיקרב כלל עד שתוקרב החטאת, והן הדעה שקדימת החטאת מגבירה את חשיבותה של החטאת, שכן אין זו עדיפות מקרית, אלא הלכה קבועה בחטאת זו (אהל משה; ברכת יצחק ח"ב סי' ד).

מערכה רכו. קדימה בקרבנות יולדת (צ,א)

[שקרבן יולדת עשירה הוא עולת בהמה וחטאת העוף, ובעניות הוחלפה עולת הבהמה בעולת העוף] – עולה קודמת. כל מקום שבא על חטא – חטאת קודמת, וכאן – עולה קודמת. כל מקום ששניים באים תחת חטאת [ששני העופות בעניות באים במקום בהמה אחת בעשירות] – חטאת קודמת, וכאן – עולה קודמת¹.

רש"י (ד"ה עולה קודמת) מסביר את קושיית הגמ', שיש כאן סתירה בדין יולדת עשירה: משפט הסיום בברייתא הראשונה: "ואפילו חטאת העוף לעולת בהמה" מתפרש על קרבן היולדת, שכן לא מצינו מי שחייב עוף עם בהמה אלא ביולדת; מאידך, הברייתא השניה עוסקת במישרין בקרבן יולדת עניה, אבל משתמע ממנה שגם עולת יולדת עשירה קודמת לחטאת, שהרי הברייתא מסבירה את הקדמת עולתה של העניה בכך שהיא תחליף לעולת העשירה! נראה שאין כוונת רש"י לומר שסתירה זו לא קיימת ביולדת עניה, אלא כוונתו להשמיע רבותא, שמהברייתא הראשונה מוכח שאפילו ביולדת עשירה חטאת קודמת לעולה.

רבא מתרץ את הקושיה: "למקראה הקדימה הכתוב". רש"י מפרש: "שתהא נקראת בעניין תחילה", כלומר, שאין לקדימה זו השלכה הלכתית כלשהי². פירוש הדברים, שהברייתא לא באה לחדש דין, אלא רק להסביר את פשט הכתובים, מדוע שינתה כאן התורה מסדר הדברים הרגיל, ועיקרו של התירוץ הוא, שביולדת הקרבן העיקרי הוא העולה, בניגוד לקרבנות אחרים, בהם החטאת עיקר (ראב"ד לתו"כ שם). התורה הקדימה בקריאה את העולה, מפני חשיבותה, ואף על פי כן ראוי שתבוא לבסוף, כסדר הרגיל בחטאת ועולה³. על כל פנים למעשה, לשיטת רש"י, חטאת

בבל מקום בתורה, כשנאמר שאדם צריך להביא קרבנות חטאת ועולה ביחד, החטאת מוזכרת לפני העולה. כך הוא בקרבן עולה ויורד (ויקרא ה,ז), מצורע (שם יד,כב), זב וזבה (שם טו,טו; טו,ל), ועוד. אולם בפרשת יולדת (ויקרא יב,ו-ח) מצינו חריגה מכלל זה, ושם נאמר: "ובמלאת ימי טהרה... תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת... ואם לא תמצא ידה די שה, ולקחה שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת". באופן מיוחד בולטת החריגה בפסוק זה כאשר משווים אותו לנאמר בקרבן עולה ויורד ובמצורע, שכן בשלושת המקרים הללו מדובר באדם עני, שאין ביכולתו להקריב את הקרבן היקר, ולפיכך יביא במקום קרבן הבהמה קרבן מן העוף המורכב משני ציפורים: תורים או בני יונה, שהאחד קרב לעולה והשני לחטאת. למרות זאת, בפרשת קרבן עולה ויורד ומצורע – החטאת קודמת, ובקרבן יולדת – העולה קודמת. הסוגיה עוסקת בשאלה, מה פשרו של שינוי זה, והאם יש לו השלכה הלכתית.

סוגיית הגמרא ופירושה

שינוי (פט,א): "חטאת העוף קודמת לעולת העוף, וכן בהקדשה". הגמ' (צ,א) מביאה ברייתא (שמקורה בתורת כהנים ויקרא חובה פרק יח,ה), הלומדת זאת מבניין אב, ואפילו לגבי חטאת העוף הבאה עם עולת בהמה. אך הגמ' מקשה מברייתא אחרת (שמקורה בתורת כהנים תזריע פרק ד,ג), האומרת שבקרבן יולדת יש קדימות לעולה, ומנמקת את טעם הדבר: "רבי אליעזר אומר: כל מקום שנתחלפה חטאת [שהעשיר מביא חטאת, כגון בקרבן עולה ויורד, והעני מביא תחתיה חטאת מסוג אחר] – חטאת קודמת, וכאן

2. וכן לשינוי במקבילה בערכין כא,א: "שתהא נקראת במקרא תחילה", ועיין תוס' יו"ט כאן.

3. הטעם לסדר הרגיל הוא שה'דורון' צריך לבוא אחרי ריצוי ה'פרקליט' (גמ' זבחים ז,ב). מאחר שביולדת אין חטא – לכאורה אין צורך ב'פרקליט', ובכל זאת לא חילקה התורה (תוס' שם ד"ה ריצה). ויש להעיר, שבתורת כהנים (מצורע פרק ג,יד) מובאת הסברה "ריצה פרקליט ונכנס דורון" דווקא לגבי קרבנות המצורע.

1. ההבדל בין הנימוק הראשון לשלישי צריך ביאור. הראב"ד בפירושו לתו"כ מסביר, שהטעם הראשון נועד להראות שביולדת העולה עיקר, והשניים האחרים באו להוכיח שבקרבן עולה ויורד יש סברה מיוחדת שהחטאת עיקר, מה שאין כן כאן. נראה שכוונתו, שהעובדה שביולדת הוחלפה עולת הבהמה בעוף ולא הוחלפה החטאת מוכיחה שמלכתחילה הקפידה התורה בעשירה שקרבן עולתה יהא חשוב, ואילו בחטאת לא הקפידה, ומכאן שהעולה חשובה. הטעם השלישי אומר, שבקרבן עולה ויורד הבאת עולה וחטאת תחת חטאת אחת מוכיחה על חשיבות החטאת הראשונה, מה שאין כן כאן.

חידושו של רבא "למקראה הקדימה" – אכן אין צורך למשכן על העולה. והרי גם אלמלא חידוש זה של רבא היינו יודעים שהחטאת היא המכפרת ומתירה בקדשים, וגם אם החטאת קרבה לפני העולה – חטאתה מכפרת (שהרי הסדר אינו מעכב, ראה לעיל מערכה רכב), אלא שרק היינו סבורים שלכתחילה חובה להקריב את העולה קודם, ואם כן אין צורך למשכן את היולדת. נמצא, שהגמ' בקושייתה מניחה, שאיננו חושדים את היולדת לעבור בקום ועשה ולשנות בידים את סדר ההקרבה, אלא שאנו חוששים רק שמא תימנע בשב ואל תעשה מלהביא את עולתה אחרי חטאתה. אם כן לדעת רבנו חיים, שלכתחילה חובה להקדיש קודם את העולה, מדוע יש חשש שתשנה את סדר ההקדשה ותימנע מלהביא עולתה?⁷

יש שתירצו את הגמ' לשיטתו, שהטעם שאיננו חוששים לשינוי סדר ההקרבה, הוא משום שהדבר תלוי בכהן, ואם עולתה קודמת – הכהן לא יקריב את חטאתה עד שיברר שקרבה עולתה, אבל אם רק הקדשתה קודמת – הכהן יקריב את חטאתה ויסמוך שמן הסתם הקדישה (שפת אמת; קדשי דוד). תירוץ אחר: אמנם אין חשש שלא תקדיש עולתה, אבל יש חשש שתתעצל ולא תביאנה למקדש (אחיעזר יו"ד סי' מטו). ויש מפרשים, שיש לחוש גם לעבירה בקום ועשה, אלא שבהוה-אמינא בערכין שם סוברת הגמ' אבל "למקראה" מחדש שרק החטאת מעכבת, ולכן אין חשש שתימנע מהבאתה, שלא תביא את העולה (מנחת חינוך מצוה קסח; חמדת דניאל⁸). במקדש דוד (סי' יבא) הקשה על רבנו חיים ממקורות נוספים?⁹

הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין טח) כותב: "אפילו חטאת העוף של יולדת קודמת לכבשה", כלומר, לכבש שלה (עיין

העוף קודמת לעולה, אפילו ביולדת עשירה, וכן מפורש בתוספתא (זבחים יב): "חטאת העוף של יולדת קודמת לכבשה" (כלומר, לכבש שלה)⁴.

רבנו חיים: הפרשת העולה קודמת לחטאת

התוס' (ד"ה למקראה) הקשו על רש"י, מה החידוש בכך שהעולה קודמת בקריאה? לפיכך תירצו בשם רבנו חיים (ובמאירי בהוריות יגא: "פירשו רבים"), ש"מקראה" היינו קריאת שם עולה על הקרבן, וכוונת רבא לומר, שאמנם בהקרבה החטאת קודמת, אבל בהקדשה יש להקדיש תחילה את העולה⁵. על פי זה נזקקו תוס' לומר, שדברי משנתנו "חטאת העוף קודמת... וכן בהקדשה" מוסבים על כלל החטאות פרט לחטאת היולדת⁶. דוחק נוסף בפירושו זה, שלדבריו ראוי היה לומר "לקריאתה", ואילו "למקראה" משמעו סדר הפסוקים (גור אריה ויקרא יב,ח).

התוס' מקשים על רבנו חיים מהגמ' בערכין (כא,א). במשנה שם נאמר, שיש צורך לקחת משכון מחייבי עולה, עד שיביאו את קרבנם, מה שאין כן מחייבי חטאת, שכן אין לחשוש שימנעו מלהביא את קרבנם, משום שהם זקוקים לה לכפרת עוונם, או (במחוסרי כפרה) להתרתם באכילת קדשים. רב פפא אומר על כך, שיש חייבי עולה יוצאי דופן, שאותם אין צורך למשכן. הגמ' מציעה שכוונתו לעולת יולדת, ותמחה על כך, שהרי רק "למקראה הקדימה הכתוב", ולפיכך מפרשת דבריו על עולת המצורע. מכאן מקשים תוס': אם חובה להקדיש תחילה את העולה, הרי באמת אין צורך למשכן את היולדת, שכן ודאי תקדיש את עולתה לפני חטאתה!

ביאור קושייתם: מן הגמ' בערכין מבואר, שאלמלא

4. גם בפירוש 'תוספות אחרות' על התו"כ (ויקרא חובה פרק יח,ה) כתב שהתירוצו "למקראה הקדימה" נאמר על יולדת עשירה. מכאן יש לתמוה על מה שכתב בשפתי חכמים (ויקרא יב,ח) בדת רש"י, שתירוצו הגמ' "למקראה הקדימה הכתוב" נאמר על קרבן יולדת עניה בלבד, אבל בקרבן העשירה הקרבת העולה קודמת לחטאת. ודבריו מוקשים, שהרי רש"י מפרש את קושיית הגמ' ותירוצה על קרבן העשירה. אמנם מן הברייתא "אפילו חטאת העוף לעולת בהמה" אין סתירה גמורה לדבריו, שכן יש לפרשה במקרה שנודמנו חטאת עוף עם עולת בהמה נדבה, ראה להלן, אבל בתוספתא הדברים מפורשים, כאמור.

6. אם כי, לגרסת השטמ"ק פטא, אות ח, לפיה נאמר במשנה גם "חטאת בהמה קודמת לעולת בהמה", יפלא מדוע לא נאמרה גם הרבותא "חטאת העוף קודמת לעולת בהמה", ולשיטת תוס' הדבר מובן היטב, שפסקה זו הושמטה בגלל הסיפא "וכן בהקדשה".

7. הקושיה מוסברת בבחיורות במנחת חינוך מצוה קסח וביתר הרחבה באחיעזר יו"ד סי' מטו.
8. יש הבדל בין סברותיהם: המנ"ח מסביר שבהוה-אמינא אמנם החטאת היא עיקר הכפרה, אבל סדר ההקרבה, עולה ואחר כך חטאת, מעכב; ובחמדת דניאל הפליג יותר, שבהוה-אמינא העולה היא עיקר הכפרה והיא המתירה את היולדת בקדשים. שניהם תולים את ביאורם ברש"י בערכין שם, ובאחיעזר הנ"ל פירשו אחרת.

9. א. בשקלים (פ"ו מ"ה) נאמר שהיה במקדש 'שופר' אחד שבו ניתנו מעות לקיני זבים וזבות ויולדות, וכיצד ניתן לערבם, אם סדר ההפרשה ביולדת שונה מזה של זב וזבה ב. ב. בירושלמי בסוטה (פ"ב ה"א) נאמר שבעל רשאי להפריש את קרבן אשתו המחוסרת כפרה אפילו שלא מדעתה, כדי שתטיהר ותשמש עמו באכילת קדשים, אך זאת דווקא בחטאתה, המעכבת מלאכול בקדשים, ולא בעולתה. ואם ביולדת הפרשת העולה קודמת – ראוי שהבעל יוכל להפריש גם את העולה! ג. בכמה מקומות במסכת קינים מבואר שניתן להביא למקדש "קן סתומה", שטרם הובררה איזו לעולה ואיזו לחטאת, ומשמע שהדבר אפשרי בכל מחוסרי כפרה, אף ביולדת (עיין במשנה בקינים פ"ג מ"ו המובאת בגמ' לעיל סז,ב: "ילדה זכר מביאה שתי קנים", וכן משמע בספרי במדבר פיסקא ל, על הפסוק "ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעולה"). והרי "אין הקינין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן" (יומא מא,א), ואם רק בשעת ההקרבה מתברר איזו לעולה ואיזו לחטאת – כיצד יוכל הכהן להקדים את הפרשת העולה?

יש להעיר גם על מה שכתב בתוס' הרא"ש (הוריות יגא, ד"ה וק"ל דאפילו חטאת העוף קודמת לעולת בהמה): "לאשמעינן דאי מתרמי חטאת העוף דראובן ועולת בהמה דשמעון דקודמת חטאת העוף. אבל בחד גבא לא משכחת דמיינתו חטאת העוף ועולת בהמה". הדברים מפליאים, שהרי מפורש בתורה שיוולדת עשירה מביאה חטאת העוף ועולת בהמה! ולחומר הקושיה יש לומר, שכוונתו שלא מצאנו מי שמביא חטאת העוף לפני עולת בהמה, ואין לפרש ברייתא זו על יולדת, שכן עולתה קודמת לחטאתה, כסדר הכתוב וכדעת בעל שפתי חכמים, ורק ביולדת עניה חטאתה קודמת. ועיין ב'יושר הורי' בהוריות שם ובדבר יהושע ח"א סי' עח, שדנו בדברי הרא"ש.

5. בתוספתא במגילה (א,יא) נאמר: "אין בין זבה לנדה אלא קרבן, אין בין זבה ליולדת אלא הבאת קרבן", כלומר שלזבה וליולדת יש קרבן, אלא שהן נבדלות בהבאתן. האור שמח (הל' מחוסרי כפרה א,ג) מדייק מכאן כדעת רבנו חיים, שיש הבדל בסדר ההבאה, שזבה מקדישה קודם את חטאתה, והיולדת את עולתה. אך יש לפרש אחרת, שההבדל הוא בזמן ההבאה: הזבה מביאה מיד בתום טהרתה מזובה, והיולדת אינה מביאה קרבנה בתום ימי טומאת היולדת, אלא עליה להמתין עד מלאת ימי טהרתה כטבולת יום ארוך (חסדי דוד).

בכיוון אחר לגמרי: אין פה חידוש דין בסדר ההפרשה או ההקרבה, אלא "למקראה" היינו, שהמפריש קן עופות לחובתו ובורר אחד מהם לחטאת – עדיין צריך לקרוא שם עולה על השני, אף על פי שהדבר מובן מאליו.

נראה שלדעת מפרשים אלו, כל אחד כדרכו, אין זה דין מיוחד ביולדת, אלא זהו גילוי על הדין הכללי בקני חטאת ועולה¹⁰.

סיכום

הגמ' אומרת שהיולדת יוצאת מן הכלל בכך שעולתה הוקדמה לחטאתה, וזה לענין "מקראה". שיטת רוב הראשונים שאין לכך משמעות מעשית, אלא שהעולה קודמת בסדר קריאתה בתורה ותו לא (רש"י; ראב"ד; רמב"ם; מאירי). שיטת רבנו חיים, שהחטאת אמנם קודמת בהקרבה אבל העולה קודמת בהקדשה.

יש שפירשו את "למקראה" בדרכים אחרות: מי שאין לה אלא עוף אחד – רשאית להקריב תחילה את העולה (ר' יחיאל); אם הפריש חטאת ועולה ואבדה החטאת – ניתן להביא חטאת אחרת למרות שהעולה קדמה בהקדשתה (מהרש"ל); יש להפריש בפירוש את שני העופות, ולא להסתפק בכך שהשני מתברר מהפרשת הראשון (לבוש).

לחם משנה), וה"אפילו" רומז לכך שהחטאת קודמת למרות שהעולה כתובה בתורה תחילה (משנה למלך). ולעיל (הל' ו) כתב: "וכן בשעת הפרשה מפריש החטאת תחילה ואחר כך העולה". משמע שדין היולדת ככל החטאות אף להפרשתה, ולא כרבינו חיים (משנה למלך; אך עיין בקרית ספר). כך גם פוסק המאירי (הוריות יג,א).

פירושים נוספים ל"מקראה"

כמה מפרשים מיאנו בפירוש רבנו חיים, אבל קיבלו את ההנחה בקושייתו שלמושג "למקראה הקדימה הכתוב" יש השלכה למעשה, והציעו כיוונים שונים בפירוש הדברים:

בשטמ"ק (אות כ) פירש בשם ר' יחיאל, שהוא מלשון מקרה: לכתחילה עליה להביא את החטאת והעולה יחדו, ולהקדים את הקרבת החטאת, אבל סדר הכתוב מלמד שאם במקרה אין באפשרותה להביא שניים, אלא עוף אחד בלבד – מותר לה להקדים את הקרבת העולה.

כעין זה מפרש המהרש"ל בפירושו 'יריעות שלמה' על רש"י (בויקרא יב,ח): לפעמים העולה קודמת בקריאתה, כגון שהפריש חטאת ועולה, ואחר כך אבדה החטאת והפריש אחרת תחתיה, ונמצא שהפרשת העולה קדמה לה, וקמשמע לן שאינו צריך להפריש אחרת לעולה.

ב'לבוש האורה' (לבעל הלבושים, על רש"י שם) מפרש

מערכה רכה. סדר הקרבתם של מוספי המועדים (צ,א-ב)

תחילה, שהברייתא מתכוונת לקרבנות נדבה, שכולם עולות (רש"י). לפי תירוץ זה מסבירה הגמ', שהפריש קודמים לאילים מפני הריבוי בנסכיהם, וכן האילים לכבשים, ואילו הכבשים קודמים לשעירים מפני שבכבש גם האליה קריבה.

בהמשך מקשה הגמ' על חריגה אחרת מן הכלל האמור במשנה, מברייתא האומרת שפר הבא על עוון עבודה זרה, הקרב עולה, קודם לשעיר החטאת הבא עמו! על כך מתרצת הגמ' שני תירוצים: א. רבה¹ בר מרי: חטאת הבאה על עבודה זרה יוצאת מן הכלל, כנרמז בלשון התורה לגביה (במדבר טו,כד): "לחטת", חסר א', ולכן עולה קודמת לה, "דמעלת חטאת זו חסרה ממעלת שאר חטאת" (תוס' הרא"ש הוריות יג,א ד"ה לחטת)². ב. רבינא³: בקרבנות על עבודה זרה מופיע הביטוי "כמשפט", שמשמעותו: "כמשפט סדר מקראו – כך סדר עבודתו" (רש"י), ולכן נשמר הסדר שבתורה, לפיו פר העולה קודם לחטאת⁴. על פי תירוץ זה אומרת הגמ', שניתן להסביר גם את הברייתא הקודמת,

במשנה (פט,א) ובברייתא (צ,א) נאמר כלל: "זה בנה אב לכל חטאות, שיקדמו לעולות הבאות עמהן... ואפילו חטאת העוף לעולת בהמה". במוספי ראשי חדשים ושאר המועדים קבעה התורה פרים אילים וכבשים לעולה (במספר מיוחד לכל מועד כעניינו), ושעיר אחד לחטאת. הסוגיה דנה בשאלה: האם גם בקרבנות המוסף שעיר החטאת קודם לעולות?

מחלוקת האמוראים ופסק ההלכה

בגמרא מובאת ברייתא: "פרים קודמין לאילים, ואילים קודמין לכבשים, כבשים לשעירים". הגמ' מבינה תחילה שמדובר על מוספי המועדים, והטעם לסדר הקדימה הוא סדר הכתוב, שהזכיר תחילה את הפרים, האילים, הכבשים, ולבסוף השעירים (קדשי דוד). והרי שעירי המוסף הם חטאות, ומכאן שהעולות קודמות לחטאת, בסתירה לכלל לפיו חטאת קודמת לעולה הבאה עמה! הגמ' מתרצת

2. רש"י כאן ובהוריות ובפירוש התורה כותב שחסרון הא' בא ללמד על הדין המסוים שהעולה קודמת, אבל ברא"ש נראה שלמדנו מהכתוב באופן כללי על מעלת חטאת זו, וקדימת העולה היא תוצאה מכך.

3. במקבילה בהוריות יג,א; רבא, אבל בדק"ס שם על פי כתי"מ: רבינא.
4. כך מצאנו גם בדברי הימים-ב כט,כב-כג ועזרא ח,לה, שעולה הבאה על עבודה

10. הדבר פשוט לגבי הדין השלישי. על הדין השני עיין קינים פ"ב מ"א וברע"ב, שמבואר שם בכל הקינים שאם פר אחד העופות יקח זוג לשני, ואין הבדל האם הפורח הוא החטאת או העולה.

1. בנדפס: רבא בר מרי, אבל בדק"ס מוגה על פי כל כתי"י "רבה", וכך מופיע בדרך כלל.